

94
M. G. H.

Underfökning,

Om

Nyland och Tavastehus Län,

I anseende til dess,

*Låge, Vidd, Climat, Våhr-Floder, Sjöar och Vatu-
leder, Naturs förmåner och brister, Naringar,
folkrikhet, Politie och Cameral Försättningar.*

Andra Delen.

Med

Philosophiske Facultetens Bifall,

Under

*Chemie Professoren, Plantage-Directeuren i Finland, Riddaren af Kgl.
Wasa Orden, Ledamoten af Kongl. Svenska Vetenskaps-Academien
Kejserlige Oeconomiske Societeten i Pettersburg, Lärdoms-Societe-
terne i Upsala, Lund, Götheborg m. m.*

Herr Pehr Adrian Gadds

Inseende,

Utgifven och Försvarad

För Lagerkrantzen

Af

Samuel Gabriel Mellenius

Norr Finne.

I Åbo Acad. Öfre Lärosal före m. den 17 Junii 1789.

Tryckt i FRENCKELLSKA Boktryckeriet.

Til
Högvälborna Fru Friherrinnan
Helena Marg. Lybecker
född
Hising,

Den största ära Auctorn vinner
Är gillad bli utaf det Køn,
Hvars bela siäl af åtrå brinner,
Til växling och til nya rön:
Hvars snille smaken lagar skrifver,
Hvars blickars bifall mera är
Än all den lön Olympen bär,
Och af des Gudar utdelt blifver.

Och Er, som sielf med uplyst vett.
Den vettensskapens värde känner,
Som jordens öknar blomster gett,
Och ymnoghetens horn berett,
Er, som des idkare och vänner
Omfamnat har med välbehag,
Er snillet vill sin dyrkan tyda;
Men fordom var en gammal lag
Att Offren först med rosor pryda.
Jag följer den ock än i dag,
Och skattas smickrad af den ära,
Att aldrig något snille-prof
Kan nånsin blifva tidens rof
Som får Ert namn til prynad bära.

Samuel Gabriel Mellenius.

§. 7.

*Ängskötsel i Lånet, och på hvilka Medicinal växter
och Färgeslofter i denna Landsort, finnes tilgång.*

Ehuru hafskusten til ej ringa del utgör landet af *Nyland*, finnes här dock til äng och höbol, af hafvets uplandning ganska få *marschländer*. Uti *Siundo*, *Carris* samt *Ingo* sokn och *Eknäs* skåren, kunna dock några få fädana ställen träffas, hvilka äro af ringa utrymme. Igenom de i *Björneborgs* län vid *Cuokala* forfs, år 1761 och 1762 skedde strömrrensningar, vant 6 å 7 soknar uti negden ikring *Tavastehus* vid *Vana-janvesi* och *Såxmåki* flöarne flere 1000:de åhmars höslag och ängsmark. I *Hattula*, *Våno*, *Såxmåki*, *Tam-*

E

mela

mela, *Vichtis* och stor *Lojo* soknar förekomma annors, nu för tiden de vidsträktaste rymder för ångskötsel; äfven som, i fall *Appia* och *Valkiakoski* forsar samt *Iharis* ström, något framdeles uprenas, så kan derigenom, för *Cuhmalax*, *Sahalax*, och de vidsträkte *Långelmäki* och *Orihvesi* soknarne, beredas vidlyftig ångsmark. Af Krono ångsparker finnes i detta Landshöfdingedömmet en enda, och det uti *Tammela* sokn, *Kojo Nitu* kallad, ooh hvilken i äldre tider varit skattlagd til 60 parmars höslag. Under namn af *gräsgäld* har Kronan i flere tider endast igenom årliga arrenden, deraf haft en ringa penninge inkomst; intill dess den, såsom mycket skoglupen, för 10 å 12 år sedan, blef efter föregången refning, skattlagd och fördelt i några nya hemman, hvilka af Kronan sedermera blifvit uplåtne, åt det interessentskap, som åtagit sig at utdika och upodla, den så mycket frostvulna stora *Tärrå* måsan i *Tammela* sokn. För de största hinder vid Landtbrukets upkomst här i Landshöfdingedömmet, anmärker jag med skål, at emellan ång och åker hvarken i förra tider varit, eller ännu bibehålles någon hehörig proportion. På et helgårds hemman eller af 1 Mantal, kan *per medium* räknas här på orten vid pass 20 Tunneland åker, hvaraf alltid nästan hälften hvart år ligger i träde. När för de 10 tunneland, som årligen skola håfvas, giödas och redas til såde, vederbörligen beräknas 5 tunneland ång emot 1 tunneland åker, borde deremot vid et helgårds hem-

hemman åfven vara ång, åtminstone til 50 åhmars höslag: men af alt det som kunnat inhemtas af Landtmåtare förrättningar och hemmans ågo-refningar här i lånet, finnes det, at såsom et medeltal belöper sig här uppå 1 mantals hemman, intet mera än högst 30 åhmars höslag, hvaraf altfå år lått at finna, det så ringa tilgång på hö, hvarken förflår åt nödiga dragare för 10 tunnelands årligt åkerbruk, och desse rätta gödande, och än mindre til en nödig ladugårds underhållande. Högst nödigt blifver det altfå, at i desse landsorter, man framdeles igenom nya upodlingar, mera har afseende på, at öka ången, än åkern.

Medicinal Växter, som vildt til myckenhet växa i landet, desse åro til antalet 118 stycken, af hvilka de förnämsta, som i *Pharmacien*, än dageligen nyttias, följande här anmärkes, såsom:

Veronica Officinalis	Pimpinella Saxifraga,
Valeriana Officinalis.	Acorus Calamus *
Primula Veris. *	Sedum Acre.
Verbascum Thapsus.	Agrimonia Eupatoria,
- - - Nigrum, <i>Nyl.</i>	Euphorbia Palustris, <i>Tav.</i>
Hyoscyamus Niger.	Rosa Canina.
Solanum Dulcamara.	Rubus Idæus.
Ribes Rubrum, <i>Tav.</i>	Fragraria Vesca.
- - - Nigrum.	Tormentilla Erecta.
Asclepias Vincetoxicum,	Chelidonium Majus.
Ulmus Campestris.	Nymphæa Alba.
Gentiana Alba.	Tilia Europæa.
- - - Centaureum <i>N.Sk.</i>	Ranunculus Ficaria.
Angelica Archangelica, <i>Tavast.</i>	Betonica Officinalis, <i>Nyl.</i>
- - - Sylvestris,	Mentha Crispa.
Cicuta Virofa.	Thymus vulgaris.
Carum Carvi.	Erysimum Officinale.

Erysimum Alliaria.
Fumaria Officinalis.
*Ononis Spinosa Nyl. **
Trifolium Menyanthes.
Vel - Aquaticum.
Hypericum Perforatum.

Leontodon Taraxacum.
Argemone Lappa.
Tanacetum Vulgare.
Artemisia Vulgaris.
 - - - *Abinthium.*
Polypodium Filix mas.
Lichen Islandicus.

Om de jordlågen och ställen, hvarest i större eller mindre myckenhet af desse *medicinal* växter finnes, samt om de hus curer hvilka allmogen af dem tilreder, derom kan närmare jemföras Professorens Herr CARL NICLAS HELLENII, lärde och römrika afhandling om *Finska Medicinal växter*, tryckt i Åbo 1773; af den samma kan ock finnas, at allmogen i *Tavastland* nyttia *Valeriana officinalis*, kokad til Decoct, såsom et Laxer medel. *Angelike* roten anses såsom et Polycrest at hålla magen i ordning, samt at underhålla en nödig *Transpiration*. Vid plåga af *Diahræ*, brukas med förmån *Cummin* och *Boletus igniarius* m. m. Äfven som af min Herr Præses jag blifvit underrättad, at emot *frosan*, Bön-derne äfven med mycken nytta bruka pulveriserad *Aspebark*. Den inre eller medlersta barken af *Asp*, bör tagas hårtil; hvilken afskalas om hösten, af grofva och frodvåxta *Aspar*, emedan den då åger en bäsk smak, och skal vara måst *Tonisk*. Af flere berömmes i synnerhet denna bark, som ock barken af *Ask* och *Hågg*, at med förmån kunna nyttias i stället för *Chinchina*; om härmed dock så förvetter, det förtien- te, at närmare utrönas vid något *Lazarett*.

Färge-

Färg växter som växa vilda i *Nyland* och *Tavastland*, och af hvilka allmogen med förmån äfven kunde göra samling til affalu, anmärkes hufvudsakeligen.

1:mo Til svart färg.

Lycopus Europæus.
Arbutus Miolonris (a).
och *Ascea Spicata*, des bär.

2:0 Til Gul färg.

Cherophyllum.
Chelidonium Majus.
Thalictrum.
Salix pentandra.
Hieraceum Umbellatum.
Bidens Tripartita.
Matricaria Camomilla.
Eupatorium Cannabinus (b).
Anthemis Tinctoria.
Centaurea Jacea.
Lycopodium.
Hypnum.

3:0 Til Blå färg.

Isatis Tinctoria.
Melampyrum Arvense (b).
Barken af *Åske trådet.*
Empetrum Nigrum.

4:0 Til Röd färg.

Barken af *Brakved (c).*
Ribes Nigrum.
Tormentilla.
Galium, rötterne.
- - - *Lichen Tartareus* N:o 1.
- - - *Digitatus* N:o 2.
- - - *Pustulatus* N:o 3.
- - - *Saxatilis* N:o 4.

5:0 Til Grön färg.

Wippar af *Svingel.*
Bromus, Åkerhven.
Agrostis, och rör wippar af *Arun-*
do Phragmites.
Tanacetum, vildrenfana.
Scabiosa Succisa.
Anchusa Officinalis.
Rahmnus, Brakved.
Paris Quadrifolia, Trollbär.
Trifolium Rödväpling.

Til *Svart färg* på *Linne*, är *Lycopus* af våra vilda växter den, som gifver en god och fast färg. *Cin-galerne* eller *Tartarerne* som vilja likna *Ægyptier*,

E 3

besträ-

(a) *Svenska Vetenskaps Acad. Handling. 1753. pag. 123.*

(b) *Svenska Vetenskaps Acad. Handlingar för år 1757 pag. 206. Melampyrum, Coma Cœrulea, som växer i skärgården, tyckes vara än tienligare.*

(c) *Herr Profesf. Kalms Bohusländska Refa. pag. 177.*

bestryka sig i anslaget med des sakt, at de må se svar-
ta ut. *Isatis Veidet*, utgör en allmän färgestoft vid
fargerier, och lägger grunden til många slags färger;
På et och annat ställe i *Nyland* emot hafs kanten, har
min Herr Præses funnit den våxa vild, hvilken ock af 30
års förfarenhet rönt, at den omplanterad, aldrig blifvit
skadd af fincka *Climatets* köld. Vid *Erfurt*, och annor-
stådes i *Tyskland*, får bonden allment uti åkern den, til
skiftes med annat våhr såde. Af en hop *Lichenes* el-
ler las arter, finnes i *Tavastland* såsom en skogsbygd,
åfven ymnig tilgång: men i synnerhet förtiente det,
at allmogen lade sig vinning om, at samla af las ar-
terne N:o 1, 2, 3, 4, emedan de alla gifva dels en
vacker *purpur* röd, ån och en annan högröd färg.
Af *Lichen* N:o 1 plågar ifrån *Götheborg* och några an-
dra siö Städer, årligen utskleppas ansefliga quantite-
ter. Efter regn år det låttaft, at afskrapa desse las
oah stenmåsför, af stenar och berg, emedan de då bäst
låsfa ifrån stenarne; därpå tårkas de något, läggas se-
dan i vatn, hvaruti de omrøres, at mull och stengrus,
samt annan orenlighet, som hänger vid dem, må kun-
na afsköljas och falla nid til botn. Därefter uptages
desse stenmåsför derifrån; vatnet utkrystes af dem,
och de läggas på berg eller annat tort ställe, at torka i
luften, och når de blifvit torra, söndermalas de til
mjöl, och inpackas i Fastager til affalu.

Många af våra vilda färge växter, kunna fram-
deles ock så blifva betydande handels Exporter, alle-
nast

naft våra ståders färgare blifva mera uplyfte och vane, at nyttia dem, i tilblandning med utländska färgestofter. Af desse må här anmärkas *Camomilla*, hvarmed, om deraf tages 2 del. Gall åplen 2 delar, och 3 del. grön Jern Victril, så fås en ganska beständig och lyfter svart färg; det samma sker äfven när et färgesåd tilredes af 1 del ahlbark, 1 del gall åplen och 2:ne delar jern victril, samt blifver denne *svarta färg*, vackrare och mera varaktig, än då med lika delar gall åplen och jern victril svart färgas (a). 2 delar ahlbark, och 1 *Indigo Tincture*, gifva en mycket vacker och beständig *blå färg* (b). Til *Scharlakans rödt* kan nyttias 3:ne delar af *Hypochoeris* då färgesåden förut blifvit tilred af en del *Coccionel*, 4:ra delar ten solution och 4:ra delar *Cremor Tartari*, samt blifver denne färg ganska varaktig i luften. Varaktig mörk Purpur röd färg, kan utan *Coccionel* tilredas af en del Veide eller *Ifatis*. 2 delar *Brasilia* och och 2 delar jern victril (c). Af färgestofter til *gul färg*, borde allmogen til våra färgerier, kunna samla och affätta lispundtals, i stället för *ängskår* och *Vauen*, *Centaureum* *Jacea* och *Phrygia*, hvilka så mycket våxa i *Tavastland*, som ock af *Solidago virgaurea*, *Anthemis tinctoria*. *Thalictrum*, *Hieraceum umbellatum* jemte *lycopodium*; flere andra at förtiga.

§. 8.

-
- (a) *Carl Vilhelm Pörners* chymisc. versuche zum nutzen der fär bekunt Vol. 1. pag. 523. (b) Vol. 2. pag. 599.
 (c) Volum. 3. pag. 572.

S. 8.

Boskaps skötseln i detta Landshöfdingedömmet.

Då måsta delen af *Nyland* och *Tavastland*, *Soknarne Hattula, Ackas, Säxmåki* och *Tammela* undantagas, är boskapen til dess storlek, i detta Höfdingedömmet, allmännast af såmre och mindre art, än i *Åbo* och *Björneborgs Län*, hvartil hufvud orsaken är at kälvar och ungnöt, i deras första späda ålder, utan mjölk och med et uselt foder upfödes. Boskaps siukdomar inträffa här måst altid efter en långsam kall våhr och derpå följande stark hetta och sommar torka, och hållt på de orter, där uppå betes marker fins brist på tilräckeligt och godt friskt vatn. Åren 1761, 1763 och 1764 störte här i länet för desse orsaker, i synnerhet en myckenhet håstar och all slags boskap, så at år 1761 många hemmans åboer, i brist af nödige dragare, funno siig föranlätne at spänna den enda mjölk kon för plogen. I hvad mån boskaps skötflen här i länet på 10 år, ifrån 1770 til och med 1780 till eller aftagit, detta utmärker boskaps skötselns olika Exporter til städerna innom desse åren; och har varit som följer.

		Åren		Lisp.
		1770	1780	
Finsk Ost	- - -	204	390	
Smör	- - -	5063	9576	
				Talg

Talg	-	-	-	-	839	2372	
Flåsk	-	-	-	-	2640	3460	
Salt och rükt Kött	-	-	-	-	1816	2757	
Håstar förfälde til Städer					649	773	St.
Lefvande boskap	-	-	-	-	2647	4834	
Boskaps hudar	-	-	-	-	1040	2130	
Får och fårskin	-	-	-	-	1690	2976	
Getter och bokskin	-	-	-	-	3724	1840	

Af alt detta märkes altfä 1:o at boskaps skötseln i detta Lån, inom desse 10 år, ansefligen tiltagit, och många vahrer däraf mera än dubbelt; orsaken har här-til varit, at dels värdet på boskaps skötselns Exporter, inom desse åren ansefligen stigit i priset, dels och at Fåstnings byggnaden i *Helsingfors*, med dess Garnizoner, som och Landshöfdinge sätets flyttning til *Tavastehus*, gifvit anledning, til större konsumtion än förut, af landets boskaps skötselns producter. Af landt *Ull* är nu eller framdeles, från detta land intet at förvänta någon betydande vahrü mängd; ty alt hvad deraf kan fås, det behöfver Bonden ganska noga sielf til sit vallmar, farger, ylle vepor, strumpull och annat dylikt, at ej förtiga, det landets kalla *Climat* här nödgär honom, at gå klädd nästan i 7 månaders tid i fårskins pellsar, om han annors för köld skal kunna bärga sig. At *Get afveln* inom desse 10 åren mer än til hälften aftagit, det är en ganska stor

misshushållning. Geten och Båcken är en art rå djur; de lefva öfver vintern af *Lichenes* laf arter, tallris och tallbark, samt alla de slags foder afskråden, som annan boskap försmår och ratar, så at det är, det minst kostsamma djur, at föda i vårt kalla finska *Climat*. Tvenne goda getter mjölka ock säkert så mycket som en finsk ko; den lämnar i afkomst, sundt och smakligt kött, skin til Sämisk, horn och ragg til affalu i städerne, så at af intet slags tam boskaps afvel, bonden kan hafva större nytta än af dem: men icke des mindre, har det i senare tider blifvit et högst skadeligt uptog, at för det, de i sit fria ovårdare tillstånd, mycket lätt flöja öfver gårdes gårdar och hågnader, at, om möjligt vore, aldeles utrota get afveln ur landet; Ja, man har hört Åmbetsmän med en mycken öfverdrifven nit göra föreställningar derom. Men i et land, såsom *Tavastland* där des mångfaldiga fiöar, äro upfylde med otaliga många skår och holmar, kunna ju desse djur öfver hela sommarn och hösten, hafva deras afskilda betesmark; Skogen skada de intet der så mycket som utropet derom är, utan de lefva måst af blomster, enbuskar och andra barrträns quistar; I fall en sena, afskåres på benen af desse kreatur då de äro killingar, kunna de ock för all sin tid hindras at flöja; at ej oanmärkt lemna, det af stora byalag igenom vallhion, sådes åkrar och gården kunna fredas och bevaras för getters öfverflöjande. At i *Tavastland*, *Svin afveln* ansenligen ökt sig, utmärka fö-

regå-

regående uppgifter; men som Borstbindare åmbeten klaga dock nu öfver större brist på borst än förut, måste det antingen i senare tider gå vårdslöfse till med borstfämlingar än förut, eller och försäljes den utom riket. Förre Konungen i *Preussen*, ansåg denna ringa och ofta föraktade product, icke des mindre förtiena Dets upmärksamhet, samt förböd vid flere 100:de Riksd. vite, at utföra fvinbårst och tagel ur Dets rike.

§. 9.

Fiskerierne i Lånet.

Skärgårds fisket i *Nyland*, förslår icke til fullt behof för denna orten, än mindre för *Tavastland*, hvarföre järnbruken och allmogen, dels ifrån *Stockholm*, dels ifrån *Åbo* län, förser sig med skärgårds fisk. Ut i *Ingo* och *Tenala* skåren, samt uppå *Löfön* i *Esbo* sokn fångas den måsta strömming i *Nyland*. I *Tenala* nyttias ock om vintern stora vidlyftiga vinter nötter härtil. Mera fiskrike åro ännu söarne i norra eller öfra delen af *Tavastland*, än uti den södra, hvarföre ock af de öfra *Tavast* soknarne, både, saltad och torkad fisk ännu plår nidföras til affalu. Extracter af Tull specialerne i *Helsingfors*, *Eknås* och *Tavastehus*, gifva anledning at dömma, det fiskerierna ifrån 1775 til 1781 äfven fått tilväxt här i Landshöfdingedömet, samt utredes detta af följande anmärkning. Så har det blifvit försäldt.

Å r

	1775	1781
Til <i>Helsingfors</i> , Fårsk Fisk -	874	1460 Lisp.
- - Salt -	940	1503
- Strömming fårsk	465	670
- - - Salt	870	1740 Tun.
- - Torr fisk	651	894 Lisp.
<i>Eknås</i> , Fårsk fisk -	570	850
- Salt - -	67	89
- Strömming fårsk	47	69 Tun.
- - - Salt	267	394
<i>Tavastehus</i> , Fårsk fisk -	134	367 Lisp.
- - Salt -	220	450
- - Torkad -	67	170;

Derigenom at de vidlyftige foknarne *Vitasari*, *Sarijersvi* och *Laukas* blifvit, vid den nya Landshöf-
dingedömet's fördelning, skilde ifrån *Tavastehus* til
Vasa län och *Österbotn*, har tilförlsen af torr fisk til
Tavastehus och andra orter här i Landshöfdingedö-
met mycket aftagit; I anseende til en ständigt tilta-
gande folkstock fiskas nu mera än fordom, hvarföre
ock, det ej bör förekomma underligt, at siöarne uti
landet, nu mera ej äro så fiskrike, som i äldre tider.
Af alla vanliga fiskeslag, finnes i desse siöar. Af de
sällsyntaste år, *mahl*, fisken eller tånglaken *Silurus*
nonni *Glanis*,

Glanis, hvilken ibland fångas i *Vanaja Vesi* til 1 Sk:ps vigt. Braxen ifrån *Hollola*, *Hauho* och *Pejene* fiön, är allment känd för des fetma och storlek. *Karp* fångas iblad uti *Loima* åen vid *Jockis* gård, dit den fordom blifvit planterad. *Salmo Thymallus*, harr, *Cyprinus Aspius*, *Asp*; Fen. *Seipē*. *Cyprinus Gristagine*; Fen. *Turpa*, åro åfven fällsynta fiskar i *Tavaftlands* ålfvar och strömmar. Ganska mycket skulle det bidraga at öka myckenheten af all slags fisk i de *Nyländske* och *Tavaftländske* fiske vatnen, ifall 1:o maskarne uti fiskbragderne skulle brukas *glisfare*, at fiske yngel, igenom tätmaskade fiskebragder, icke blefve i för tid, uptagen och förstörd ur fiöarne. 2:o At om våren, då fisken lägger räm i fiöarne til ny fiskafvel, fisket mera sparsamt måtte i dem idkas, än vanligt år; och at de som på enskilt mark åga flere infiöar aldeles uphörde med alt våhr fiske, til skiftes visfa år, så at fisken kunde orubbad, få alstra fisk yngel i dem, hålst et eller annat år. Förmån af en sådan hushållning är påtagelig, hålst af årfarenheten år tilfullo uplyst och bestyrkt, at 100:de ft. aborar af 6 års ålder, lägga 661,5000 råmkorn til ny fisk afvel; 100:de ft. mörter af 5 år 7182000 råmkorn, och 80 braxen honor 7 år gamla, eller af 2 sk. 24 lods vigt, fälla 3000000 råmkorn, och en gådda 16 år gammal, af 35 sk. vigt, byfer i sig til ny fisk yngel, 272160 färskilte frödige råmkorn.

Jagt djur och Fågel fångat här i Län.

I fornåldern, då detta land, ännu var öfverströdt med stora skogar och ödemarker, utgjorde det för flere slags vilda djur et ganska beqvämt hemvist; Jagt, Djur och fågel fånge, såsom Nordens ålsta inbyggares näringsfång, var ock dårföre deras hufvudyrke: men i den mån fredligare idrotter och hanteringar vunnit företrädet, idkas denne nåring, snart sagt nu för tiden af våra landtmän intet oftare; än då för myckenhet af rofdjur, deras boskaps hjordar skadas och oroas; eller då bonden ifrån jordbruket, åger dertil någon ledighet. Af *högdjur* finnas här *Algar*, och i norra delen af län, ibland äfven några ifrån *Lappmarken* kringstrykande *Renar*. Af *Vargar*, och *Skyttar* som löpa på skid, finnas de nu dock måst utödde. Som uti flere soknar i *Cajana* län och *Jemtland* både *Ren* och *Boskapskötsel* på en gång idkas och vårdas, och uti de i Norra delen af *Tavastland* befintelige stora sandhedarne, nog finnes *Ren mäsfa*, vore det til mycken nytta för landet, i fall en dylik hushålls inrättning äfven i öfre delen af *Tavastland* skulle vidtagas (*). Af *Rofdjur*, är *Björnen* den största och starkaste, finnarne kända. Utom vargar, filfrasen *Ursus Gulo*, Råfvar, Loar och Mårdar, fångas här i landet äfven Uttrar, Mäncken, Tuh-

(*) Jemf. Herr *Præsidis* undersökning om Renafvelns utvidgande utom siällbygden, trykt i *Hushålls-Journal* för år 1776.

Tuhkuri, Gräffvin, som ock Hermeliner, lkornar och en myckenhet af Harar. Fiällraken eller hvita råfvar, som ock blå eller brand råfvar, träffas ibland uti stora djupa skogar. Herr *Philol. Candidaten*, *Gabriel Bousdorffs* grundlärda afhandling om djurfängel i *Tavastland*, utmärker nog, at allmogen åger här öfvet handalag, at fälla och fanga skogsdjur. Öfre delen af *Nyland* och *Tavastland*, som ännu består af den bästa skogsbygd, hyser ock en myckenhet vild fogel, af Tjådrar, Orrar och Hjärpar, åfven som ifrån *Pettersburg* til *Tavastland* på flere ställen finnes inkomna flere *Colonier* af *Raphöns*. Svanor och en hop annan siö fogel, vistas ock mäst hela sommaren öfver i *Pejene*, och andra stora *Tavastlands* siöar.

§. II.

Allmogens Slögder i Lännet, hvaruti de bestå.

Hvad detta angår, öfvar allmogen här, inga betydande trådslögher, smiden, eller slögder af sten, utan hufvudsakeligen sysselfätta de sig med linne spånader, och en myckenhet lärfters tilvårkning, samt något åfven med ylle våfnader. På ingen ort i Finland säljes fördenskul så mycket linne garn, som vid Trettondags marknaden i *Tavastehus*. At berömvärdt linnevåfnader här i landet äro uti et fågnesamt tiltagande, derpå må såsom bevis anmärkas, at år 1775 infördes och såldes til Stapel Staden *Helsingfors*, 2659 alnar linne lärft: men 6 år derefter, eller 1781 besteg sig aflåtningen deraf ifrån landet til 4268 alnar, hvilket

ket sedermera varit än mångfalt större, äfven som ock af blågarns våf infördes til nyfsnämde stad år 1775 icke mera än 1610 alnar, då deremot 1781 års förfälgnings deraf, efter Tull specialernes innehåll, besteg sig til 4901 alnar blågarns våf; at ej med tyftnad förbigå, det til den, vid *Helsingfors* stad belågne Fåstningen, lika, om icke större quantiteter lärfter desse åren blifvit förfälde.

§. 12.

Allmogens och Berustade Säteriers Byggnad i Lånet.

Uti *Nyland* som ock på några orter i *Tavastland*, bor allmogen allment i stugor, försedde med glas fenster, samt murade ler eller tegel kakelugnar; men som dessa hus gemenligen åro illa mölsjade, och sällan finnas vål och försiktigt upbyggde, åro de kalla om vinteren. I öfre delen, eller norr af *Tavastland*, utgöra *Pörten* ånnu böndernes bonings och arbets rum, samt åro de allment ganska vål uptrirade och utgöra varma hus. På de orter desse *Pörten* finnas inrättade med mellantak, hvaruti plär göras en fällucka, kallad *Räppene* at utflåppa den måsta röken ifrån *Pörte* ugnarne, samt hvarest ock under eldningen, igenom fenster gluggarne röken til en del afföres, så åro desse *Tavastböndernaes* *Pörten* tåmmeligen snygga och varma vånings rum, samt ganska vål afpassade, efter allmogens arbete och göromål

romål under vår kalla nordiska vinter tid. Men Pörten ifrån hvilka endast igenom gluggarne röken är lemnad utgång, desse åro rök och osfulle bonings rum, samt skadelige åfven för hälfan. I allmenhet nödgas jag anmärka, at igenom den onödiga och vidlyftiga husbyggnad, som ännu här i landet brukas, utödes både skogarne alt för mycket, som ock förspilles dermed en myckenhet dagsvärken, hvilka med mångfalt större nytta kunde användas til landbrukets upkomst. Efter landets sed, fins sällan något halfgårds hemman, hvarvid icke bonden, med man och ladugården inberäknade, har upbyggt sig 20 å 30 färskilte hus. Bruket af takveds stockar til taktäkningen, är ock en ganska fördärfvelig sed här i landet. Til taktäkning af et hus af 4 famnars längd och bredd, medtages näst til takveds stockar 260 å 300 växande trån, alt som de åro tjocka til, samt til tak spröten; dubbelt emot takveds stockarne. I måsta delen af öfre *Hållola* härad, är det intet sällsynt at finna, det til denne slags taktäkning brukas stora i tu klufne stockar, hvaraf, förutan et sådant taks ovanliga tyngd på huset, mycken mogen furu skog förstöres. Som alt detta sker efter bondens förfäders sed och bruk, är häruti ingen ändring at förvänta; i fall icke igenom allmän lag, detta skogsödande taktäknings sätt förbjudes, och at allmogen i des ställe upmuntras, at bruka torf tak, Skånska halm och rör tak, eller ock i brist deraf, at nyttia den i *Tavastland*, på många ställen befintelige

land och takstens skiffen, eller små och jemn stenk-
klappur til taktåkning. Hvad berustade Krono Sät-
teriers laga åbyggnad angår, och hvilken vid Säterie
frihetens förlust, deras jordägare är ålagd at verk-
ställa och fullborda, nådgas jag anmärka, at Säterie
frihets åbyggnaden alt för mycket hår i landsor-
ten är efterfatt och försummad. De til *Lands Con-
toiren* ifrån Hårads Rätterne årligen infående under-
fökningar om desse slags åbyggnader, de tala och vit-
na derom, om jag ock skulle förtiga detta. I fall ve-
derbörande Embetsmän framdeles med större up-
märksamhet än hårtills, deröfver hafva tillsyn och vård,
få at vederbörande tilhållas at deruti fullgöra sin skyl-
dighet, kunde detta mycket verka och uphielpa indu-
strien hår i landet med ordenteliga byggnader, samt
öka antalet af de flögder och hanteringar, som för
Architecturen åro oundbårliga, och tillika bereda til-
fållen för en hop fattigt folk, til nåring och förtjenst

S. 13.

*Tilståndet af Allmogens handel, hår i Landshöfdinge-
dömmet.*

Ifrån hafs kusten och skåren i *Nyland* drifver
allmogen handel på *Stockholm*, dels med egen afvel
eller deras grannars producter i soknen. Hårtill nyt-
tias en hop på klink bygde skutor, dem bönderne
sielf bygga, och utreda, samt var deslas antal 1781
vid

vid pass 50 ft. och bestå affalu vahrerne, än af lefvande boskap, torkat och saltat kött, samt andra victualier, något litet strömming, samt äfven ibland hö: men allmennast utgöres lasten af brygg och kastved. Denne så kallade fiöveds handel är för Stockholms stad ganska outhärlig, samt äfven för allmogen sielf förmånlig: men i fall skogarne uti framtiden, til denna handels bestånd skola räcka til, blifver det nödigt at med detta vedhygget, mera ordenteligen tilgår, än härtills skedt, och at afskilde platser för hvarje år, der til särskilt utses och nyttias, samt at, vid sådane hyggen, nödige *Baliveaux*, eller af visse växande trån, fröstrammar qvarlemnas, samt marken inhågnas til befordran af ny skogväxt. Uti landsbygden af *Nyland*, där bonden, förutan åkerbrukets och boskaps skötselns afkastning, äfven kan förtiena något, genom kolning, humle plantering, kalkbränning och körflor til Jernbruken, är landtman med desz handel, i skälig jemvigt emot Borgaren: men i *Tavastland*, där allmogen ej har annat at affätta, än litet boskap och victualier vid landtmarknaderne, och hvarifrån spanmålen på 15 til 30 mils afstånd, måste framslåpas til städerne, Här finnes bonden på alla de ställen, där lin och ham-

pe sådet icke kommit i gång, uti ganska stort betryk, så at han sällan kan reda sig ifrån skuld i städerne; åfven som, vid mindre bôrdiga sådes år, han alltid är fôranlåten, at så noga bortfâlja des, lilla spanmåls förråd, at för honom sielf des spåda barn til spis och fôda, intet annat qvarblifver, än tallbark, misne och agnar til stamp och barkebröd.

